

Småt er godt!

Farø, Ken Joensen; Hansen, Inger Schoonderbeek

Published in:
Mål og mæle

Publication date:
2010

Document version
Også kaldet Forlagets PDF

Document license:
[Ikke-specificeret](#)

Citation for published version (APA):
Farø, K. J., & Hansen, I. S. (2010). Småt er godt! *Mål og mæle*, (3), 7-11.

Småt er godt! – Om diminutiver her og der

Af Ken Farø & Inger Schoonderbeek Hansen

I sprog som tysk, herunder også schweizisk tysk (se *Mål og Mæle* 28:1), og nederlandsk kan man betegne en genstand som lille ved at sætte en afledningsendelse på ordet. Mange nikker sikkert genkendende til tyske ord som *Tässchen* (*Kaffee*) ‘en kop kaffe’, *Fräulein* ‘frøken’. Mindre kendt er nok nederlandske (se *Mål og Mæle* 30:2 og 30:3) ord som fx *meisje* ‘pige’, *kopje* (*koffie*) ‘kop kaffe’ og *vriendje* ‘kæreste’. Eksempler fra schweizisk tysk er *Bierli* ‘en øl’, *Trämli* ‘sporvogn’ og *Föteli* ‘foto’. Afledningsendelserne i disse ord er de med fed skrift gengivne *-chen*, *-lein*, *-je*, *-li*. De markerer “formindskelse” og kaldes diminutivsuffixer; og de er meget hyppige i tysk, nederlandsk og schweizisk tysk – i de to sidste tilsyneladende mere end i det første.

En pakke havregryn fra Tyskschweiz. Dialekt er i princippet et mundtligt fænomen; der er dog mange undtagelser. Fx kommer *li*-diminutiven ofte i brug ved madvarer; her på skrift: *Leberli* ‘lever(-stykker)’, *Wienerli* ‘wienerpølser’, *Bürli* ‘(pølse-)brød’, *Leckerli* en kagesort, *Erbsli* ‘ærter’, *Erdnüssli* ‘jordnødder’ m.m.

Dansk har også enkelte diminutivsuffixer, eller det danner ved hjælp af sammensætning ord, der udtrykker denne formindskelse. Tag fx *killling* ‘lille kat’, *kylling* ‘lille kok’, *ælling* ‘lille and’, “diminutiv”-ord som *mandsling* og *elskling* og sammensatte ord som *Hansemand*, *Gittepige*, der i kærlig tiltale af bl.a. børn eller den elskede betyder hhv. ‘lille mand’, ‘lille skat’, ‘lille Hans’ og ‘lille Gitte’. Faktisk optræder der også et diminutivsuffix i personnavne som fx *Johnny* (oprindeligt et kælenavn for *John*), *Anita* (oprindeligt en diminutiv af *Anna*) og *Vibeke* (oprindeligt en diminutiv af *Vibe*). Og det indgår i velkendte låneord som *mysli* (lånt fra schweizertysk *Müesli* og diminutiv af *Mues* ‘mos, æltet masse’ – i Schweiz serveres müsli færdigblandet i et surmælksprodukt) og *tortellini* (lånt fra den italienske diminutiv af *torta* ‘tærte, kage’).

I sin afhandling fra 1943 *Diminutiver i moderne dansk* skriver Kristen Møller, at “Diminutivkategorien i Dansk [...] ingenlunde er ringe af Omfang” (s. 118). For Møller er “diminutiv” først og fremmest et rent semantisk fænomen. Men hvordan og hvor hyppigt optræder diminutivsuffixet i dansk, set i forhold til tysk, nederlandsk og schweizisk tysk? Og hvad sker der, når en tekst fra disse sprog skal oversættes til dansk? Det er vi ved at undersøge, og nedenfor vil vi give et lille indblik i de første resultater. Først skal vi dog lige kigge lidt nærmere på forholdene i det fremmede.

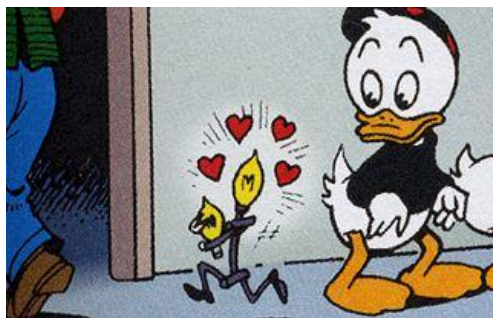
Forskellige diminutiver

De tyske endelser **-chen** og **-lein**, den nederlandske endelse **-je** (med bl.a. varianterne **-tje**, **-pje**) og den schweizertyske **-li** anvendes forskelligt. I nogle tilfælde er det genstandens størrelse eller omfang, der er lille og derfor *skal* beskrives ved hjælp af diminutivendelsen. Det gælder fx for det nederlandske *winkelwagentje*, der betegner indkøbsvognen i supermarkedet, men også den virtuelle indkøbsvogn på nettet, og for tysk *Brötchen* 'rundstykke' på grund af brødet's størrelse set i forhold til det mere prototypiske brød, som man skærer skiver af.

I andre tilfælde betegner endelsen talerens subjektive indstilling til genstanden, fx som noget attraktivt – jf. tysk *Wollen wir ein Tässchen Kaffee trinken?* 'skal vi drikke en kop kaffe (og hygge os)', eller nederlandsk *Ga je mee een terrasje pakken?* 'Skal vi sætte os (og drikke noget) på en fortovscafe?'. I øvrigt er nogle talere mere tilbøjelige til at bruge diminutivsuffix end andre. Her spiller sociolingvistiske parametre som fx alder og køn en rolle.

Så er der en lang række ord i fx tysk og nederlandsk, der ikke ville eksistere i (nutids)sproget, hvis ikke det var for diminutivsuffixet. Det gælder fx for ord som *Mädchen* og *meisje* ('pige'), *Eichhörnchen* 'egern' og *bloedlichaampje* 'blodlegeme'. Basis i disse ord, **Mad*, **meis*, **Eichhorn* og **bloedlichaam*, findes simpelthen ikke uden formindskende element.

Diminutiver bruges på flere forskellige måder, og der kommer hele tiden flere til i diminutivsprogene.

Helferlein/Lampje 'Lille Hjælper'. Navne på fiktive figurer har i tysk, nederlandsk og schweizisk tysk ikke sjældent diminutivendelse. På nederlandsk hedder Tintin *Kuifje*, 'Lille hårtot', og Skt. Nicolaus' hjælper hedder i Schweiz *Schmutzli* (han er kulsort). Eventyrfigurer er ingen undtagelse (ty/nl): *Dornröschen* / *Doornroosje* 'Tornerose', *Schneewittchen* / *Sneeuwitje* 'Snehvide', *Hänsel und Gretel* / *Hans en Grietje* 'Hans og Grete', *Rotkäppchen* / *Roodkapje* 'Rødhætte'.

En lille frø i mosen sad

Udtryksmulighederne for at betegne genstande som små eller omtale dem med en vis affektion udnyttes i dansk især i børnesprog, og her minder det i praksis fx tysk og nederlandsk. Lad os se på en række børnesange vi har sammenlignet.

Et tilfældigt udvalg af tyske og danske børnesange viser ved første øjekast få egentlige sidestykker. Dog minder fx både melodi og grundstruktur i *Højt på en gren en krage sad* om den tyske *Auf einem Baum ein Kuckuck* 'På et træ en gøg'.

Påfaldende er det imidlertid, at forekomsten af *lille* og *små* i de undersøgte danske sange svarer næsten nøjagtigt til forekomsten af diminutiver i de tyske sange (ca. 1:50 pr. løbende ord). Et par eksempler:

1. Den **lille** Ole med paraplyen / ham kender alle **små**folk i byen / hver **lille** pige, hver **lille** dreng / han genner skælmsk i sin **lille** seng

2. En **lille** frø i mosen sad / kvak-kvak, kvak-kvak, kvak-kvak

3. *Alle meine Entchen / schwimmen auf dem See, schwimmen auf dem See / Köpfchen in das Wasser, Schwänzchen in die Höh* 'Alle mine (små) ænder / svømmer i søen / Det lille hoved i vandet, (den lille) hale i vejret'

4. *Wir auch wollen lustig sein, lustig wie die Vögelein* 'Også vi vil være glade, glade som de (små) fugle'

Pudsigt nok indeholder ingen af de undersøgte tyske børnesange adjektivet *klein*, som vi jo normalt forbinder med dansk *lille* eller *små*. Desuden skelnes der i de danske tekster mellem blot at betegne genstandens størrelse, fx *Han bager store, han bager små* (*lille* i modsætning til *stor*), og (hyppigere) talerens affektion til genstanden, fx *lille Peter edderkop, se den lille kattekillling, en lille nisse rejste, mæh si'r det lille lam*.

Umiddelbart kunne brugen af adjektivet *lille* ses som overflødig, som sproglig dobbeltkonfekt. Edderkopper, kattekillinger, nisser og de andre væsener er jo små, så hvad skal adjektivet til for? Sagen er, at det udtrykker bestemte medbetydninger som 'nuttet', 'sød', 'kær', altså en bevidst omtale af kræet, så det falder i god jord hos børn.

Fri som fuglen – vrij als een vogeltje

Hvordan forholder det sig så, når man sammenligner oversættelser fra tysk og nederlandsk til dansk, hvor der er en direkte og aktuel kobling mellem sprogene? I vores undersøgelse af et mindre udvalg oversatte tekster er der en meget klar tendens til, at diminutiver *ikke* oversættes ved hjælp af *lille*, *små* eller lignende danske ord. Et par eksempler:

5. *Je wilde toch altijd zo graag zo vrij zijn als een vogeltje → fri som fuglen* (Gammelpot)

6. *Laat ik maar gauw op zoek gaan naar een grot waar ik een vuurtje kan aanleggen → tænde ild* (Gammelpot)

7. *Wer bleibt, spielt solche Spielchen → dem, som bliver, leger sådanne lege* (Hein: Willenbrock)

8. *Du bist ja völlig aus dem Häuschen, Dieter → helt fra den* (Hein: Willenbrock)

9. *Het is een karakteristiek voororlogs huisje → Det er et typisk hus fra mellemkrigstiden* (Kluun: Komt een vrouw bij de dokter)

10. *Een lade vol Olvarit-potjes voor Luna → en skuffe fuld af glas med babymos til Luna* (Kluun: Komt een vrouw bij de dokter)

Det er kun få gange, der faktisk bruges en diminutiv eller tilsvarende midler, og her er medbetydningen eksplicit forsøgt indfanget (med skiftende resultat):

11. *Ich weinte, Mariannchen → Jeg græd, Mariannchen* (Hein: Willenbrock)

12. *Was du alles wissen willst, Jungchen! → Som du dog spørger, drengebarn* (Schlink: Der Vorleser)

Små forskelle?

Danske diminutiver er i vores undersøgelser indtil videre ikke blot “mindre iøjnefaldende”, som Kristen Møller beskrev det i sin afhandling. Der er ganske enkelt meget, meget færre af dem, sammenlignet med tysk, schweizertysk og nederlandsk. Det gælder orddannelseselementer som *-mand*, *-pige* og *-se*, adjektiver som *lille* og *små* og lignende ord, der betegner en genstand kærligt eller som noget småt.

De egentlige danske diminutivsuffikser, dvs. dem på *-ling* eller *-se* som i *mandsling*, *pusling*, *numse*, *mavse* og *vovse*, er helt sammenlignelige med de tyske, nederlandske og schweizertyske *-chen*, *-lein*, *-je*, *-li*: Ingen af endelserne kan optræde selvstændigt, og de kan kaldes for *bundne morfemer*. I modsætning til de tre diminutivsprog er de danske suffikser imidlertid ikke rigtig produktive. Det vil sige, at der ikke (eller meget sjældent) dannes nye ord med netop disse endelser til fx at betegne genstandens omfang, eller afsenders affektion til den el.lign.

Derimod kan ellers selvstændige (ubundne) ord som *mand*, *pige* og *dreng* sammensat med et andet ord have diminutiv-funktion, dvs. betegne en genstand som lille, kærlig mv.

Der er i det hele taget færre diminutiver i dansk, mens der til gengæld er rigtig mange i tysk, nederlandsk og schweizertysk, hvor de endda er meget produktive. Her kan endelserne fx sættes på forkortelser som *pc* og *BMW*:

13. *Also die BMWchen haben zwar schon ihre Leistung auf dem Papier* ‘Altså, BMW’erne kan ganske vist noget på papiret’

14. *bmwtje met nieuwe velgen* ‘BMW med nye fælge’

15. *Heb hier een pc-tje staan en wil die verkopen* ‘har en pc stående her og vil sælge den’

16. *Armes PClein, aber jetzt bist Du ja wieder da mit User* ‘Stakkels lille pc, men nu er du der jo igen med bruger’

17. *Sämtliche Druckertreiber waren nicht mehr da, als ich mein PCli startete* ‘samtlige printerdrivere var der ikke længere, da jeg startede min kære PC’

Vores foreløbige undersøgelser af paralleltekster viser, at der i fx børnesange er næsten 100 % parallellitet mellem originalsprogets diminutiver og brugen af “diminutiverstatningen” *lille* i den danske tilsvarende version. Samtidig viser oversættelsesstudierne tydeligt, at diminutiverne i fremmedsprogene meget ofte ikke er relevante at oversætte, eller at de kun vanskeligt lader sig oversætte tilfredsstillende – og måske derfor ofte heller ikke bliver det.

Der er altså rigeligt med både kvalitative og kvantitative argumenter for ikke at regne dansk for et diminutivsprog, som fx tysk og nederlandsk – samt en lang række andre romanske og slaviske sprog i Europa. Men både dansk og fx tysk kan – med forskellige midler – mødes i den tilsyneladende logiske brist, som fx “dobbeltkonfekt”-former *De syv små dværge* og *Die drei kleinen Schweinchen* repræsenterer. Der er åbenbart forskel på små ting.

Ken Farø (f. 1972)
adjunkt i tysk sprog, ph.d.
Institut for Engelsk, Germansk og Romansk

Inger Schoonderbeek Hansen (f. 1970)
lektor i dansk sprog, ph.d.
Ordbogsredaktør på Jysk Ordbog

***

20 små spørgsmål – Diminutivquiz

Her er en lille samling omskrivninger, som alle sammen har at gøre med diminutiver. Prøv at se, om du kan gætte hvad det drejer sig om.

1. Dansk konges elskerinde?
2. (Syd)tysk basisingrediens?
3. Venetiansk kanalbåd?
4. En "lille cigar" på spansk?
5. "Mini-Ronaldo" på portugisisk?
6. "Et øjeblik" på nederlandsk?
7. "Lille barn" på italiensk?
8. "Lille hund" på schweizertysk?
9. "Den tapre skrædder" på tysk?
10. Sortepers dværgkumpan?
11. Planten "lille sværd"?
12. Dueart?
13. "Lille bog" eller operatekst på italiensk?
14. (Møg)unge?
15. Lille svømmefugl?
16. Bryst?
17. Fransk diminutivform af *Anna*?
18. Meget lille beløb?
19. Fransk minikylling?
20. "Lille hus" på italiensk?